

Fecr Yayınları: 621

DİNİ İMGELERİN İNŞA VE İFADESİ

Dr. Murat OLTULU

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Aralık 2022

ISBN: 978-625-8304-68-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

DİNİ İMGELERİN İNŞA VE İFADESİ

Dr. Murat OLTULU

Ankara 2022

Dr. Murat OLTULU

Yazar orta eğitimini İstanbul'da, yüksek eğitimini ise Ankara'da tamamlamıştır. Kendisi kurrahafızdır. *Kur'an'da Haram Kavramının Semantik Analizi* başlıklı teziyle yüksek lisansını; *Kur'an'da İmgesel İnsanın Semantik Analizi - Ses Örneği* - başlıklı teziyle de doktorasını tamamlamıştır. Aşağıdaki bildirimleri kaleme almıştır:

- Türkiye'de Semantik Yöntem ile Yapılan Akademik Araştırmalara Şüpheli Bir Yaklaşım, *Kur'an Araştırmalarında Akademik Tezler -Batı ve İslam Dünyası Mukayesesi-: Uluslararası Sempozyum, 24-26 Kasım 2017, İstanbul*, 2018, s. 247-265.
- Bir İmge Okuyucusu Olarak İbrahim Peygamber, *Uluslararası Hz. İbrahim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 2009, c.1, ss.565-583.

Önce Söz vardı
Söz Tanrı'daydı
Ve Tanrı Söz'dü.

(Yuhanna)

Sevgili Dedem Kazım Oltulu'nun (1929- 2001) aziz hatırasına.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	VI
GİRİŞ	1
I. Çalışmanın Konusu, Çerçevesi ve Amacı	1
II. Analiz Yöntemleri	3
III. Kaynaklar ve Teşekkür Süreci	6
1. BÖLÜM: İNSAN VE İMGEYE DAİR	10
1.1. İMGESEL BİR VARLIK OLARAK İNSAN	10
1.1.1. İnsanın Doğası ve İşlevsel Olarak İnsan Tanımı	11
1.1.2. İnsanın Bir Yetisi Olarak İmgelem/Mütehayyile ve İmge/Hayâl	21
1.2. MADDİ-SOSYAL VE İMGESEL FAKTÖRLERİN İLİŞKİLERİ - 41	
1.2.1. Fikirleri Belirleyen (Maddî) Faktörlerin Temel ve Referans Ka- rakteri	43
1.2.2. Sosyal Sistemin Maddî Referans Çerçevesine Uygun Hâle Geti- rilmesi	44
1.2.3. Gerçeklik Algısı (Vizyonu) ve Düşünce (Fikir) ile Aktivite Ara- sındaki İlişki	46
1.2.4. Dinî Metaforlar ve Peygamberin Vizyonu/Tefekkürî Sisteme Ulaşma Süreci	49
1.2.5. Peygamberin Vizyonunu Oluşturma Keyfiyeti ve Yansıtma Problemi	52
1.2.6. Antropomorfizmden Teomorfizme Zihinsel Gelişim ve Tanrı Tasarımı	57
1.2.7. İkonodül Geleneklerden İkonoklast Geleneklere: Arabiçimler veya İnsanbiçimli Melez Nesnelere	64
1.2.8. Dinin Özüne İlişkin Bir İpucu Olarak <i>Sembol</i> Kavramı ve Arabiçimlerin/Sembollerin Oluşumunda İktidarın Rolü	77
1.2.9. İmgesel Faktörlerin ve Dinî İmgelerin Zamanla/Tarihle İlişkisi ve Dinbilimcinin Tutumu	86
1.2.10. Değerlendirme ve Sentez	90
1.3. DOĞAL-KÜLTÜREL VE İMGESEL FAKTÖRLERİN İLİŞKİLE- Rİ..	92
1.3.1. İmgelemin ve Toplumun Şekillenmesinde Doğanın Rolü ----	94
1.3.2. İmgelemin Belirlenmesinde Kültürün Rolü ve Dil	97
1.3.3. Verbomotor Yaşam ve Sözlü Kültür Biçimi	105

1.3.4. Fenomonolojik Bir Öge Olarak Ses ve Söz Merkezli Kültür Tipi	108
1.4. ARAP'IN İMGELEMİ VE <i>ḲUR'ĀN</i> 'IN TARİHSEL BAĞLAMINI -	114
1.4.1. Arap Toplumunun Oluştığı Doğal ve Kültürel Koşullar	115
1.4.2. Arap Toplumunun Kültür Düzeyi ve Tipi	128
1.4.3. Arap Toplumunun Özne Prototipi	139
1.4.4. Arap Toplumunun Kültür Tipinin <i>Ḳur'ān</i> 'a Yansımaları ve <i>Ḳur'ān</i> 'ın Kelime Dağarcığı	142
1.4.5. Değerlendirme ve Sentez	147
2. BÖLÜM: İMGE VE <i>ḲUR'ĀN</i>	152
2.1. İMGE İNŞASININ YETİSEL ZEMİNİNİ OLUŞTURAN KAVRAMLARIN <i>ḲUR'ĀN</i> BAĞLAMINDA ANALİZİ	152
2.1.1. İmgesel İnşanın Yetisi Olarak <i>Ḳur'ān</i> 'da <i>İstiḳā'at</i> ve <i>Nefs</i> Sözcükleri	153
2.1.2. İmge İnşasının Cismânî Organı Olarak <i>Ḳur'ān</i> 'da <i>Uzn</i> ve <i>Sem'</i> Sözcükleri	169
2.1.3. Değerlendirme ve Sentez	183
2.2. İMGE İNŞASINDA KULLANILAN MALZEMELERİN <i>ḲUR'ĀN</i> BAĞLAMINDA ANALİZİ	186
2.2.1. Bir İmge Malzemesi Olarak <i>Ses(Şavt)</i> in Mahiyeti ve Kelime Dağarcığı	187
2.2.2. <i>Ḳur'ān</i> 'da <i>Ses (Şavt)</i> Sözcüğü ve Atfedildiği Kaynaklar	191
2.2.3. <i>Ḳur'ān</i> 'da Sesin Yokluk Hâli/ <i>Şamt</i> Sözcüğü ve Yakın Anımlı Sözcüklerle Nüansları	196
2.2.4. <i>Ḳur'ān</i> 'da Ses Perdeleri ve Sözel Eylemin Yapılış Şekliyle İlgili Sözcükler	204
2.3. BİR İMGE MALZEMESİ OLARAK <i>ḲUR'ĀN</i> 'DA SESİN AMORF (HAM/BİÇİMSİZ) HALİ	246
2.3.1. <i>Nidā</i> Sözcüğü	247
2.3.2. <i>Du'ā</i> Sözcüğü	251
2.4. BİR İMGE MALZEMESİ OLARAK <i>ḲUR'ĀN</i> 'DA SESİN MORFEL (İŞLENMİŞ/ANLAMLIL) HÂLİ	263
2.4.1. <i>Nuḳ</i> Sözcüğü	263
2.4.2. <i>Hadīş</i> Sözcüğü	273
2.4.3. <i>Ḳavl</i> Sözcüğü	288
2.4.4. <i>Kelām</i> Sözcüğü	297
SONUÇ	303
BİBLİYOGRAFYA	315

KISALTMALAR

Alm.	<i>Almanca</i>
b.	<i>İbn</i>
bkz.	<i>Bakınız</i>
byy.	<i>Basım yeri yok</i>
c.	<i>Cilt</i>
çev.	<i>Çeviri</i>
dn.	<i>Dipnot</i>
d.	<i>Doğum</i>
ed.	<i>Editör</i>
haz.	<i>Hazırlayan</i>
Hz.	<i>Hazreti</i>
krş.	<i>Karşılaştırınız</i>
nşr.	<i>Neşreden</i>
ö.	<i>Ölüm</i>
ra.	<i>Rađiyallāhu ‘anh</i>
s.	<i>Sayfa</i>
ss.	<i>Sayfalar</i>
terc.	<i>Tercüme eden</i>
tah.	<i>Tahkik eden</i>
tsz.	<i>Tarihsiz</i>
vb.	<i>Ve benzeri</i>
vs.	<i>Ve saire</i>

TRANSLİTERASYON SİSTEMİ

Arapça	Türkçe	Arapça	Türkçe
ء	‘	ض	D/d
ب	B/b	ط	Ṭ/ṭ
ت	T/t	ظ	Z/z
ث	S/s	ع	‘
ج	C/c	غ	Ğ/ğ
ح	H/h	ف	F/f
خ	H/h	ق	K/k
د	D/d	ك	K/k
ذ	Z/z	ل	L/l
ر	R/r	م	M/m
ز	Z/z	ن	N/n
س	S/s	ه	H/h
ش	Ş/ş	و	V/v
ص	Ş/ş	ي	Y/y

<i>fetha</i>	َ e/a	ا = ā
<i>damme</i>	ُ u	و = ū
<i>Kesra</i>	ِ i	ي = ī

ÖN SÖZ

İnsanî var oluş, kendi dışında birtakım gerçeklik koşulları tarafından kuşatılmış durumdadır. Bu kuşatılmışlıkların orta yerinde insan, onlara karşı koyabilme yetisine sahip bir varlıktır. Bir başka deyişle o, yeni gerçeklikler üretebilme kabiliyetini haizdir. Etrafımızın, kabaca bir bakışla, insanın bu yönünün ürünleri ile kaplandığını görürüz. Belli koşulların ürünü olan bu yapılar, bir gerçeklik tasarımı içermekte ve kendi içerisinde bir nesnellik taşımaktadırlar. Söz konusu tasarımların başarısı ise, insan hayatını gerçeklik koşullarına uydurabilme ölçüsüyle doğru orantılı olacaktır. Zira gerçekliğin yadsındığı tasarımlar/düşünceler üzerine kurulmuş insânî aktivite, geçekliğe ulaşmada ve insan hayatını ayakta tutmakta başarı sağlamayacaktır. İnsan, hangi çağda ve koşulda yaşarsa yaşasın, hem kendi dışında yer alan gerçekliği takdir edebilmek hem de koşulların şekillendirdiği biçimsel gerçekliklerin esiri olmamak için, bu dual olgunun farkında olmak zorundadır. Bunun için de sürekli bir hermonia/yorum çabası içerisinde bulunmalıdır. Kavrama yetisi analizinin buradaki asıl görevi, biçimsel *sentetik birlik* gerçekleştğinde onu kendi bireysel şartları içinde bir bütünlük olarak kavramak ve *bilginin farklı formlarının*, saf kavrama yetisi kategorilerinin ve saf aklın ilkelerinin birbiri içine nasıl kök saldığını; onların karşılıklı etkileşimi ve karşılıklı ilişkisi içinde, *gerçekliğin teorik yapısını* nasıl belirlediğini göstermek olacaktır.

Gerçeklik koşullarına insan hayatının uyumunu sağlayan dil, mitoloji, bilim ve sanat gibi bir diğer imgeler bütünü de dini imgelerdir. Bu imgeler, insanın içinde yaşamak ve çalışmak zorunda olduğu gerçekliğin bir vizyonunu barındırırlar. Böylece kendilerini gerçeklikle uzlaştırarak, insanlara onun bir resmini verirler. Başarılı bir dinde insan hayatını

gerçeğe uydurmada bir başarı ölçütü var olagelmıştır. Çalışmada da gördüğümüz üzere insanlar, gerçeklikle tatminkâr bir uyumu, din yoluyla gerçekleştirebilirler. Ancak gözlemlerimiz, gerçekliğin resmini içeren bu imgelerin, homojen olmaktan oldukça uzak ve bir o kadar çeşitli olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, İslam dininin kurucu metninin imgeler setinin arkasında bulunan gerçekliği görme ve bunun Kur'an'a yansımalarını husûsî bir yön ve bakış açısı ile analiz etme çabasıdır. Mevzu bahis yön, sözlü kültür ve yaşam biçiminin ürünü olan imgeler setinin sözel yanıdır. Bir sözün temel imge malzemesi *ses* olması hasebiyle de analiz, ses örneğiğinde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla çalışma, bir imge malzemesi olarak *sesin* Kur'an'daki hâllerinin sözcük düzleminde analizidir. Husûsî perspektif ise kavramların sistemler arasındaki farklılaşımını görmemizi sağlayan yöntemlerden biri olan *semantik* yöntemdir. Farklılıkları ortaya koymasının yanı sıra, dünya görüşünü tespit edip buna dair hakikatleri ortaya çıkarmayı asıl gaye edindiğinden o aslında bir ontoloji ve kültür bilimidir. Bir imge malzemesi olarak sesin kültürel yapılar içerisinde dokunuşu, ancak böyle bir yöntemin rehberliğinde yapılabilirdi. Buna göre iki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde imge kavramının ve imgelem yetisinin mahiyeti, gerçeklik koşulları ile ilintisi ve dinî imgelerin bunlarla ilişkide oynadığı rol ve Kur'an'ın içerisinde tarih sahnesine çıktığı kültür tipinin imgelemi vb. konuların analizi yapılmıştır. İlk bölümde inşa edilen paradigma ile de bir imge malzemesi olarak ses ve hâllerinin, semantik yöneme göre tahlili yapılmış ve bir sonuca gidilmiştir.

Çalışmayı hazırlarken eleştirileri, bilimsellik ve alan ayırımı vurgusu ile çalışmamı daha tutarlı ve bütünlüklü hale getirmemi sağlayan, engin birikimlerinden ve değerli fikirlerinden daima yararlandığım kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Halis Albayrak'a teşekkürü borç bilirim. Yine katkılarını esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Nahide Bozkurt'a,

Prof. Dr. Mesut Okumuş'a; Prof. Dr. Mevlüt Erten ve Doç. Dr. Davut Şahin hocalarıma kıymetli katkılarından ötürü teşekkür ederim. Bu çalışma zor zamanlarda, şahsım açısından zor koşullarda yapıldı. Bu zor zamanlarda katkılarını gördüğüm Prof. Dr. Sönmez Kutlu, Prof. Dr. Ahmet Nedim Serinsu ve Prof. Dr. Mehmet Akif Koç hocalarıma; ayrıca kendileriyle bildiklerimi paylaşırken kendilerinden çok şey öğrendiğim öğrencilerime; kıymetli Burhan Uluşık'a ve onun şahsında tüm ODTÜ ve İlahiyat kütüphaneleri personeline, ailelerime ve üzerimde emeği olan herkese teşekkür ederim.

Son olarak sevgili eşim ve biricik oğlum Talha'ya teşekkür ederim. Yaptığım ve yapmayı umduğum tüm çalışmaların, ona, yaratıcı bir kişilik geliştirmesi noktasında katkı sunmasını ve hayat yolculuğunda ışık olmasını dilerim.

Allahu ḥasbī ve huve i'timādī

Murat OLTULU
Bahçelievler, Şubat 2022